

אימהות של מלכות: עוצמתן של רות ותמר

זכתה אישה אחת למה שלא זכה איש מלבדה. רות המואביה, גיורת שבאה מאומת מואב השפלה, זכתה להיות חבוקה בתורה הקדושה ולעמוד במרכז תשומת הלב בזמן מתן תורתנו.

מנהג ישראל לקרוא בחג השבועות את "מגילת רות" ומכאן שרות מעבירה יותר מכל אדם אחר את סודות קבלת התורה ואת הדרך לדבוק בה.

הקשר בין רות לחג השבועות אינו מובן מאליו. אילו היינו חושבים איזו מגילה ראויה להיקרא בחג השבועות, הדעת נותנת לקרוא דווקא את "שיר השירים", שיר האהבה והדבקות שכתב שלמה המלך.

חמש מגילות נקראות לפי מנהג ישראל במועדים. שלוש מתוכן ברור הקשר שלהן אל החג: אסתר בפורים, איכה בתשעה באב, וקהלת שייכת לסוכות, משום שקהלת מדברת על שפע ועושר והצלחה ואלו הם ימי הסוכות, בהם תמה עונת החקלאות ואוספים את הכסף של עבודת שנה שלימה.

מגילת שיר השירים, אמורה להיקרא בחג השבועות, כי היא מתארת את האהבה והדבקות בין ישראל והקב"ה על ידי התורה הקדושה. ככתוב במגילה: "בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" ואמרו חז"ל: "ביום חתונתו זה מתן תורה". מנגד, מגילת רות אינה מזכירה את חג השבועות ותמורת זאת מזכירה **במפורש את חג הפסח**.

הדרמה הגדולה של המגילה מתרחשת "בתחילת קציר שעורים", שהוא חג הפסח. הסיפור מתרחש בתקופת "השופטים", זו ראשית ההתיישבות בארץ, לפני 3000 שנה. אלימלך היה אחד ממנהיגי הדור, איש עשיר ונכבד מבית לחם. רעב פרץ בארץ ואלימלך חשש שההמון יבוא לבקש עזרה ויחסל את רכושו. אלימלך ערק לחוץ לארץ עם משפחתו – נעמי ושני בניו, מחלון וכליון. הם חצו את הירדן ועברו לגור בין הגויים בארץ מואב (שטח מדינת ירדן כיום).

אלימלך מת בגולה ושני בניו התבוללו ונישאו לשתי אחיות נוכריות, בנותיו או נכדותיו של עגלון, מלך מואב. מחלון נשא את רות וכליון את ערפה. השנים חלפו ומזל המשפחה התהפך: הבנים ירדו מנכסיהם ומתו. נותרו שלוש אלמנות עריריות ללא בנים: נעמי, רות וערפה.

נעמי הרגישה זרה במואב והחליטה לשוב לארץ מולדתה. כלותיה דבקו בה, אבל היא הפצירה בהן להישאר בארץ מולדתן. שם הן נכבדות ומיוחסות, בנות המלך שכל גבר ירצה לשאת אותן, בעוד היא ענייה וגלמודה ואינה יכולה להציע להם בנים. ערפה השתכנעה להישאר ואילו רות דבקה בנעמי וקיבלה על עצמה להתגייר בלב שלם.

מכאן הסיפור סובב סביב קציר השעורים. פרק א' מסתיים בכך שנעמי ורות מגיעות ארצה "בתחילת קציר שעורים". פרק ב ממשיך עם התוכנית הגדולה שנרקמת סביב הקציר. בעוד שרות אישה צעירה ויכולה להתחתן עם מי שתחפוץ, נעמי מפצירה בה להקים שם למשפחת בעלה, מחלון, ולמשפחת אלימלך ונעמי. נעמי מספרת על קרוב משפחה עשיר ונכבד בשם בועז, אדם מבוגר שהתאלמן בדיוק לפני שהם הגיעו ארצה ואולי ירצה "לגאול" אותה ולהקים שם למשפחת קרוביו. יש במדרש דעה שבועז היה אח של אלימלך ויש אומרים שהיה אחיין של אלימלך.

במהלך קציר השעורים, יש את שלב ה"זרייה" בו מפרידים את הקליפה מהגרעין. בתקופה הקריטית הזו להצלחת התבואה, בועז ישן בשדה ולא בבית וזו ההזדמנות של רות לפגוש אותו. רות סכה ומתלבשת ושוכבת למרגלותיו. בועז מתעורר באמצע הלילה ונרתע. הוא שומע את קורותיה ושולט ביצרו. הוא אומר שבבוקר יתייעץ עם הסנהדרין מה לעשות, משום שיש אדם שהוא קרוב משפחה יותר ממנו וקודם לגאולה. למעשה, אותו גואל מסרב לשאת את נעמי ובעז נושא אותה. הם חיים לילה אחד בלבד ולמחרת החתונה בועז מת. מהלילה הזה, נולד עובד, אבי ישי, אבי דוד המלך.

כאמור, המגילה מתרחשת בשדה השעורים. לכן אפשר היה לצפות כי נקרא את המגילה בחג הפסח, בו מתחיל קציר השעורים ולא בחג השבועות, שבא אחרי קציר השעורים והמעבר לקציר החיטים?

1. רות א, כב: ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים – רש"י: בקצירת העומר הכתוב מדבר [שהוא במוצאי יוט ראשון של פסח].

האבודרהם כותב שהמגילה שייכת לחג השבועות, משום שהוא "חג הקציר". אבל יש להעיר ששבועות הוא קציר חיטים שמתחיל אחרי קציר השעורים ואילו המגילה מדברת על קציר השעורים?

תורת מנחם תשכט ג/298: לכאורה בחג השבועות מתאים לקרוא שיר השירים, שיש בה מעניין חתן וכלה, ששייך לשידוך והחתונה של כנסת ישראל עם הקב"ה, כמארז"ל 'ביום חתונתו זה מתן תורה'. כמו כן מתאים לקרוא מגילת רות בחג הפסח, שהרי מסופר שם שרות נעמי שבו משדה מואב אל בית לחם 'בתחילת קציר שעורים' ופירש רש"י: 'בקצירת העומר הכתוב מדבר', שהוא בחודש ניסן?

עיון שני הוא המועד המיוחד בו קוראים את המגילה בתוך החג. קריאת רות היא מנהג ולא חובה כמו קריאת אסתר בפורים, וכטבעו של מנהג, ישנם חילוקי דעות במועד קריאתה. קהילות המזרח ומנהג חב"ד ועוד חסידים, לקרוא את המגילה בתוך תיקון ליל שבועות. יש חסידים הנוהגים לקרוא אותה לפני קריאת התורה בבוקר, ביחיד, כל אחד במקומו, מתוך החומש וללא ברכה מקדימה. הגר"א כותב וכך מנהג הליטאים לקרוא את המגילה קודם קריאת התורה בשחרית, מתוך הקלף ובברכה. יסוד הקדמת רות לקריאת התורה, נמצא כבר בדברי הרוקח:

רוקח סימן תרצו: מנהג לקרוא מגילת רות בעצרת קודם קריאת התורה.

למנהג זה, מגילת רות זוכה לכבוד כפול: להיקרא עוד קודם עשרת הדברות וקודם ההפטרות המופלאה של יחזקאל על מרכבת השכינה. הדברים צריכים עיון, שהרי 'תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם' וכך נוהגים בפורים להקדים את קריאת התורה לקריאת המגילה¹? מה גם שהסדר צריך להיות "תורה, נביאים וכתובים", תורה היא עשרת הדברות, נביאים הם הפטרות יחזקאל, ולבסוף היו צריכים לקרוא את מגילת רות מהכתובים?

עיון שלישי הוא הייחוס של דוד במגילת רות. אחד הטעמים הידועים לקריאת המגילה בשבועות הוא:

2. בכור שור בבא בתרא יד, ב: דוד מת בעצרת וקיימא לן שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום וכיון שמת בעצרת נולד בעצרת, ועיקר ספר רות לייחס את דוד ... ולהכי קורין רות ביום לידתו.

מגילת רות מסיימת עם רצף הדורות בין רות ובוועז לדוד המלך: "ובועז הוליד את עובד ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד". לכן מסתבר לקרוא את רות בחג השבועות, כדי לייחס את דוד לרות².

כאן נפתח היבט נוסף שראוי לעיון עמוק. האמת היא, שמגילת רות אינה מייחסת את דוד רק לרות, אלא הרבה קודם, עד האימא הראשונה של המלכות, עד תמר אם פרץ. משום מה, הזקנים אשר מלווים את טקס החופה של בועז ורות, מברכים אותו שהאישה הבאה אל ביתו תהיה כרחל וכלאה, ומוסיפים שהילדים יהיו כפרץ הבא מתמר ויהודה. המגילה ממשיכה ומונה עשרה דורות מפרץ עד דוד, כדי להפגין את הקשר הישיר בין דוד לפרץ, תמר ויהודה.

רות ד: ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים, יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ... ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה ... ואלה תולדות פרץ, פרץ הוליד את חצרון וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב ... ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את עובד ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד.

תמוה: מה הייחוס ללדת ילד כמו פרץ? אנו זוכרים את הדרך בה בא פרץ לעולם, אצל תמר ויהודה?

¹ הגרש"ז אויערבאך עונה, שהלכת "תדיר קודם" היא רק כשקוראים שתי קריאות חובה, אבל בקריאה שהיא רק מנהג, איש לא יחשוב שהמגילה חשובה יותר מקריאת התורה. לכן אין צריך להחמיר ב"תדיר קודם" ואדרבה יש מעלה בהקדמתה כדי להראות את חביבות המגילה.
² להעיר שרבינו הזקן לא הביא טעם זה בסיבת הקריאה, וראו בתורת מנחם שציון בפנים בטעם הדבר.

למען האמת, הדברים מתמיהים פי כמה. לא רק שדוד הוא דור עשירי מתמר ויהודה, אלא מגילת רות היא חזרה מדוייקת על סיפור תמר ויהודה. ההיסטוריה חוזרת אחרי עשרה דורות ומחיה מחדש את אותו מעשה קשה להבנה. בשני המקרים, בנים יהודיים מתחתנים עם אישה זרה, הבנים מתים בצעירותם ומשאירים את האישה ערירית. היא מחכה לגואל שלא רוצה לגאול אותה, היא עושה מעשה לא קונבציונלי כדי להשיג גואל אחר והוא מתעלה על מידותיו ומקים ממנה זרע.

בראשית לח: ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה: וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער: ותהר עוד ותלד בן ותקרא את שמו אונן ... ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימתהו ה': ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה: וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אתו. ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני ... ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו: ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים ... ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: ויט אליה אל הדרך ... ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה

יהודה ירד מחברון והלך אל העיר "עדולם" הכנענית. הוא נשא שם אישה כנענית – מתוך העם שהאבות אסרו על בניהם לשאת אותם, וילד ממנה שלושה בנים. ער ואונן נישאים לתמר המקומית ושניהם מתים ומשאירים את תמר ערירית. תמר ממתינה לגואל הטבעי, שלה, אבל הוא לא רוצה בה. תמר עושה מעשה לא פשוט ואורבת על אם הדרך לגואל הבא ברשימה, ליהודה. בדיוק כמו רות שמרחיקה אל בועז וממתינה בשדה למרגלותיו. יהודה מטפס אל שיא המדרגה האנושית ומודה בנישואיו לתמר ומציל אותה ועובריה ממוות וגם בועז לוקח את רות ומקים את בית דוד.

מה מונח בדמיון החוזר בין רות ותמר? אנחנו רוצים לפתח שני מהלכים גדולים אודות המסר העמוק של מגילת רות ונתחיל עם ההסבר הידוע והמרכזי שהורחב בכל הדורות.

ב. רבינו הזקן מעתיק בשולחן ערוך טעם חשוב (תצד יג): "נוהגים לקרוא מגילת רות בשבועות שהוא זמן מתן תורה, כדי ללמוד שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורים ועוני, כמו שהיה לרות שהתגיירה".

ביום קבלת התורה מחדש, אנו מזכירים לעצמנו את הדרך שבה מקבלים תורה: על ידי יסורים ועוני, כמו שרות וויתרה על חיי הנוחות שהיו לה במזאב למען הכניסה לארץ ישראל. לבסוף, כמובן, היא לא התאכזבה וזכתה להפוך להיות "אימה של מלכות". בעוד לא נותר דבר ממלכת מואב, רות היא סבתו של דוד המלך אשר "דוד מלך ישראל חי וקים".

בין היבטי הייסורים והעוני שעברה רות, תופסים מקום מיוחד ייסורי **החסד והויתור למען האחרים**.

3. לקח טוב: קוראים מגילת רות בחג השבועות, מפני שבחג השבועות ניתנה תורה שכולה חסד.

המגילה לכל אורכה מזכירה את מאמצי החסד של רות כלפי נעמי ושל בועז בחזרה כלפיהן. המילה "חסד" בלשון המקרא היא הרבה יותר משוב לב. "חסד" פירושו הגזמה, הפלגה, יציאה מהשורה. בפרשת קדושים נאמר לגבי המעשה הנורא של איש שראה את ערוות אחותו – "חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם". רבינו בחיי כותב בשם הרמב"ן: "חסד מורה על הפלגת דבר, כי העושה המעשה הטוב והראוי ביותר יקרא חסד דרך הפלגה להפליג על הטוב, גם העושה המעשה הרע והמגונה מאד יקרא גם כן חסד להפליג על הרע".

מגילת רות מספרת על חסד היוצא מן השורה. טוב לב מעבר להיגיון והסתברות טבעית. אנו מכירים אנשי חסד כמו אברהם אבינו, אבל אברהם נתן את מה שהיה לו. הוא אירח את המלאכים בשפע שבירך אותו האלוקים, אבל רות נותנת את מה שאין לה. היא מקריבה את חיייה ונישואיה עבור אישה בת עם אחר - שאין לה עימה קשר דם. גם בועז לוקח סיכון הלכתי אדיר, כשנושא את רות.

החסד של רות ובעז, מבוסס על נאמנות גורל. נאמנות בלי פשרות. הבנה שאנו לא בוחרים את החיים שלנו והגורל מחייב אותנו. מהרגע שאנו נמצאים במקום מסוים, אנו מתחייבים לגלגולי המקום ולמחירים שהוא יגבה מאיתנו. רות אינה מניחה את נעמי לגורלה ובעז אינו מניח את רות לגורלה.

נעקוב אחרי אזכורי ה"חסד" במגילה עצמה:

אח: ותאמר נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה אשה לבית אמה, יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי - **רות רבה ב, יד:** 'עם המתים' שדאגו לתכריכים, ועמדי - שוויתרו לה על כתובותיהם.'

כשמחלון וכליון נשאו את רות וערפה, מצבם הכספי היה דחוק. נעמי לקחה ערבות על הכתובה והתחייבה לשלם אותה אם יגרשו אותן או ימותו. אולם הבעלים מתו בחוסר כל וגם נעמי, רות וערפה היו חסרות כל והיו יכולות לתבוע ממנה לשעבד עצמה למען החוב. מעבר לכך, רות וערפה היו גויות, שלא חייבות לקבור את בעליהן כמנהג ישראל. אולם הם עשו חסד בלתי רגיל עם נעמי - בכסף שלא היה להן, וויתרו על הכתובה ושילמו את הקבורה.

רות ממשיכה ומוסרת את חייה למען נעמי. היא דבקה באישה ענייה ומלווה אותה עד בית לחם, היא אוספת שיבולים בשדה כמו ענייה מרודה ובלבד לפרנס את חמותה. ומה שיותר מדהים, היא מוכנה להינשא לאיש זקן שכל ייחוסו הוא היותו ממשפחת נעמי והשאר שם למתים. רות הייתה יכולה לומר לנעמי: ליוויתי אותך, פרנסתי אותך, ועכשיו לאחר שהתגיירתי, תיתני לי להתחתן עם מי שאני רוצה. אבל היא ממשיכה ודבקה בחמותה עד אין קץ, במחיר נישואים לאיש זקן, שמת למחרת החתונה. בועז עצמו מפטיר בהתפעלות באוזני רות:

ג, י: ויאמר ברוכה את לה' בתי, היטבת חסרך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים - **רלב"ג:** חסדה הראשון היה שלא רצתה להפרד מנעמי והשני שבחרה להתחבר בגואלי בעלה.

ואז מגיע החסד המדהים מצידו של בועז, שאינו נופל מהקודמים, כפי שמפליאה נעמי באוזני רות:

רות ב: ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים.

מה החסד במעשה בועז? אחרי הכול, הוא איש זקן ששדרג את מעמדו ונשא צעירה ובת מלך?³ המפרשים מרחיבים בנקודה מדהימה: בועז לקח סיכון חמור כשנשא אישה מואבית.

נשים לב כי הגואל קרוב המשפחה הראשון⁴, אינו רוצה לשאת אותה ואומר:

רות ד, ו: ויאמר הגאל לא אוכל לגאול לי, פן אשחית את נחלתי.

איך ישחית את נחלתו אם יישא את רות שהתגיירה כהלכה ונישאת כדת משה וישראל?

הדחייה כלפי משפחת רות ממשיכה בדורות הבאים וכשדוד גדל, הוא מתמודד שוב ושוב עם חשדנות. הנביא מספר איך שאול סובל מרוח רעה ודוד מובא לנגן על אוזנו ולהרגיע את רוחו. שאול אוהבו מאוד ודוד נהיה לנושא כליו. בהמשך צץ האיום מול גלית הפלשתי ודוד מסתכן להילחם לבדו בענק יורה בו חמישה חלוקי אבנים. גלית מתמוטט ופתאום שאול מפקפק בייחוסו של דוד.

שמואל א יז: ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער.

וכי שאול אינו מכיר את הנער?! הוא המנגן ליד מיטתו ונושא כליו ששאול אוהבו מאוד?

רש"י: וכי לא היה מכירו והלא כתיב 'ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו'? אלא ראהו מתנהג בטכסיסי מלכות ... אמר לו דואג: עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הגון למלכות, שאל אם ראוי לבא בקהל, שהרי מרות המואביה בא.

שאול נעשה קטן-דעת מדוד וחושש שדוד יירש אותו במלוכה. אבל דואג האדומי מרגיע אותו שלא רק שדוד אינו ראוי למלוכה, אלא ספק אם הוא ראוי להתחתן עם יהודייה. שכן דוד הוא פסול חיתון, בהיותו מזרע רות המואבייה.

³ במיוחד שמי שגואל את רות, מרוויח את השדה השייכת למשפחת אלימלך, כמתואר בסוף המגילה.
⁴ פעם קרוי במגילה בשם "טוב" ופעם בשם "פלוני אלמוני". הוא היה מבוגר מבעז וקודם לו בגאולה. לפי הדעה שבעז היה אחי אלימלך, "טוב" היה האח הגדול, "אלימלך" השני ו"בעז" השלישי.

הדחייה של דוד ורות ממשיכה בשלב הבא. שמואל נשלח לבית ישי בבית לחם למשוח את דוד למלוכה, אבל הוא לא מוצא אותו. ישי מגיש את שבע בניו ודוד אינו ביניהם. שמואל שואל: "התמו הנערים?" וישי נאלץ להודות שיש לו עוד בן שהוא רועה צאן. שמואל דורש לראות אותו ומושח אותו למלך. כך שדוד הורחק אפילו מבית אביו, כפי שהוא עצמו מעיד מילים נוראות:

תהלים: כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני ... מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי.

חז"ל מפרשים כי מאחורי הייחוס של דוד לרות, הסתתרה מחלוקת הלכתית: רות הייתה מואבית והמואבים הם פסולי חיתון לישראל. כאשר עם ישראל עבר על יד ארצם בדרך לארץ, הם אפילו לא הציעו כוס מים במדבר הגדול, למרות שהם בני דודים שלנו מבני לוט, ואף שכרו את בלעם לקללנו. אכזריות היא תכונה שעוברת בגנים ולכן אסור לישראל לשאת את בני מואב. אולם בבית דינו של שמואל גזרו שהאיסור הוא: "מואבי ולא מואבית". שכן דרכם של גברים לצאת לקבל את הלוחמים בלחם ומים ואין דרכם של נשים לקדם בלחם ומים. לכן אין ראייה שהמואביות אכזריות.

הגואל במגילת רות חושש, שמא בעתיד יבוא בית דין, שיהפוך את הפסק של שמואל ויפסוק שגם מואבית אסורה בקהל. כך בניו שיוולדו מרות יהיו פסולי חיתון לישראל. לכן הוא מסרב לקחת את רות, שמא "ישחית את נחלתו". הספק ממשיך להדהד אצל צאצאי רות ומדרש ילקוט המכיר מספר סיפור מדהים: חולפים שני דורות וישי, נכדה של רות, נושא אישה יהודייה וילד ילדים ופתאום נכנס בו הספק שהעלה הגואל בזמנו, שמא זרעו לא יוכל בעתיד לבוא בקהל.

במשך שלוש שנים פורש ישי מרעייתו, ניצבת בת עדאל, כדי לא ללדת עוד ילדים שייחוסם מפוקפק. אחרי שלוש שנים הוא אינו רוצה לשבת בלא אישה ועושה מעשה חריג. הוא מפתה את שפחתו הכנענית להיות אתו ומתכנן לשחרר אותה לחירות וילד שנולד מהשפחה ששחררה, הייחוס שלו מאותחל מחדש והוא מותר לבוא בקהל.

ישי מסכם עם השפחה להיות אתו הלילה והשפחה מגלה את הסוד לרעייתו, ניצבת. היא מבקשת מניצבת להיכנס תחתיה, כדי למנוע את ישי מהחטא. ניצבת נכנסת תחת השפחה בחושך, בלי שהוא מכיר ביניהן ונעשית הרה. ישי נדהם לראות את רעייתו מעוברת ומסיק שזינתה תחתיו והילד ממזר. לכן מרחיק את דוד מחברת אחיו, כפי שדוד עצמו מעיד: "מוזר הייתי לאחי" – ממזר הייתי לאחי.

חולפות 28 שנים לחיי דוד, ושמואל מגיע לביתם ודורש לראות אותו ולמושחו למלך. שמואל מגלה לישי את הסוד כי דוד נולד כהלכה מאימו ומאביו, ואין לו מה לחשוש על ייחוסו, משום ש"מואבי ולא מואבית" וכל צאצאי ישי כשרים למלוכה. במקביל, כששואל נבהל שדוד יירש אותו במלוכה, דואג מרגיע אותו עם אותה הטענה שאפשר להפעיל את הספק אודות ייחוסו של דוד⁵.

אולם לעומת המפקקים, בועז זוהר בחסדו. הוא לא מעלה חששות ופחדים דמיוניים מהעמיד, אלא סומך על ההלכה הפשוטה שנאמרה בידי הסנהדרין כי רות מותרת לבוא בקהל ונושא אותה.

לפי המהלך הזה, ניתן בדרך אפשר ליישב גם את ראשית הייחוס של המגילה **לתמר ויהודה**. שהרי מי בעל חסד מופלא כמותם: תמר שהשליכה עצמה לכבשן האש ולא להלבין פני יהודה ברבים, ויהודה שהתעלה על מידותיו והכריז "צדקה ממני" והציל את תמר ועובריה מן השריפה המתלקחת.

נתקדם הלאה. כעת ניכנס אל העומק החסידי ונבין היטב את הקשר בין מגילת רות לחג מתן תורתנו. נוכל אף לפרש את דעת הגר"א, שמגילת רות נקראת **קודם קריאת התורה**. נציע בדרך אפשר רעיון נשגב בהסבר שיטת הגר"א, מתוך עיקר תורתו של הבעש"ט, שיום ההילולא שלו בחג השבועות.

ליקוטי שיחות א/260: הרב הקדוש מברדיטשוב שמע מהבעש"ט: 'כל תורה שאין עימה מלאכה – סופה בטלה' – מלאכה היא התעסקות באהבת ישראל וכדי שיהיה קיום לתורה, חייבת להצטרף אליה התעסקות באהבת ישראל. 'תורה' זו השפיעה על הרה"ק, שכל ימיו היו התעסקות באהבת ישראל.

⁵ למעשה, הגמרא אומרת (יבמות עז) שעמשה בן איש קם וחגר את חרבו והכריז ש"מי שאינו שומע להלכה זו – מואבי ולא מואבית - ידקר בחרב". ואכן שואל עצמו נתן את מיכל בתו לדוד.

הבעש"ט אמר כי תורה בלא מלאכת אהבת ישראל, לא תחזיק מעמד. לפיכך קוראים רות בחג מתן תורתה, משום שהתורה "תחילתה חסד". אי אפשר להיכנס לתורה ולאחוז בה, בלי אהבת ישראל.

רבינו הזקן מברר בעומק בפרק ה"לב" של התניא: אהבת ישראל היא ביטוי טהור של אהבת ה'. היא תמצית הגילוי וההוכחה כי במרכז החיים עומדים רוחו ונשמתו ולא גופו וטובתו האישית. אהבת ישראל מכריחה לצאת מאנוכיותו ועצמיותו ולאהוב את הזולת כנפשו. לוותר כליל על טובתו האישית, כמו יהודה ותמר, רות ובוועז, ולמסור נפשו למען הזולת. מצווה כזו אינה יכולה להיעשות לשום שיקול אישי, כי מאיפה תבוא אדם אנוכי - אהבה נפשית לחבירו? הרי הוא זר ונפרד ממנו?

כך רומז הלל לגוי: "התורה כולה היא מה דסני עלך לחברך לא תעביד ואידך זיל גמור". התורה כולה על רגל אחת היא מצוות אהבת ישראל. מה כוונת הלל? וכי הוא מכזב את הגוי?! וכי הוא מוכר לגוי סיפורי בדים, כדי למכור לו את התורה בדרך שתמצא חן בעיניו?! כיצד התורה כולה היא "מה דסני עלך", והרי חצי מפסוקי התורה הן מצוות שבין אדם למקום שאין להן דבר עם אהבת ישראל?

אלא הלל אומר לגוי: התורה באה לידי מיצוי ותכלית במצוות אהבת ישראל. התורה נועדה להרים את הרוח מעל הגוף ואת האלוקי על פני האנוכי. נקודת השיא של התרוממות האדם לשמים, היא ברגע שמניף ידיו לצדדים ואוהב את חברו כגופו. הוא מוכיח כי אין עצמותו שלו עומדת במרכז, אלא היות חברו צלם אלוקים כמותו ולכן הוא אוהב את מי שהקב"ה אוהב.

זאת ההכנה המוכרחת ללימוד התורה. הרבי הזכיר בלי סוף את לשון התפילה: "ונפשי כעפר לכל תהיה – פתח לבי בתורתך". רק מי שנפשו כעפר - ראשו נפתח לתורה. כיצד ילוד אישה חומרי ואנוכי, יכול לתפוש מחשבה של הטהור מכל טהור? איך טלפון קטן יכול לקלוט מנוע של מחשב-על? רק מי שדוחק כוחותיו ומגביר הצורה על החומר, חושף את טהרת נפשו ומפתח רגישות לתפוש דעת בוראו.

מאותה הסיבה תיקן האריז"ל, להקדים לפני התפילה: "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך". שכן מי שמתחיל באהבת ישראל – מתפלל לשם שמים ותפילתו תיענה, משא"כ מי שמתפלל בשם עצמו – מדבר לטובת עצמו ואין לב האבא מתרצה לו. הרבי סיפר על האדמו"ר הצמח צדק, שזכה לפתיחת המוחין בזכות אהבת ישראל: הוא היה רגיל 'לראות' את סבו, רבינו הזקן, לפני התפילה ולהציע לפניו שאלות שעלו במוחו. פתאום הפסיק הסבא להופיע בדמיון רוחו והצמח צדק הצטער מאוד. בוקר אחד ניגש הקצב בדרכו לבית הכנסת וביקש הלוואה. הצמח צדק הורה לו להיכנס אליו אחרי התפילה. אולם מיד תפש את עצמו שהקצב צריך את הלוואה להתחיל את המסחר והיא דחופה לו. הצמח צדק פשט את הטלית, יצא לשוק, מצא את הקצב והעניק לו את המטבע. לפתע ראה את סבו מאיר בו.

האמת היא, שכבר אצל משה רבינו, מצאנו ביטוי מופלא לכך שאהבת ישראל פועלת פתיחת המוחין. בסוף פרשת כי תשא מסופר, כיצד יורד משה עם הלוחות השניות וקורן אור פניו. אור אלוקי שמיימי בולט מבשרו הגשמי, עד שעם ישראל אינו יכול להביט בו ומשה נאלץ להניח מסווה מעל פניו. עולה התמיהה: מה פתאום זוכה משה להארה כזו ברדתו עם הלוחות השניות? הרי הלוחות הללו היו רק מעשי ידי אדם, בעוד הלוחות הראשונות היו מעשה אלוקים שנחצב תחת כיסא הכבוד?

שמעתי פעם רעיון מופלא בשמו של הגאון רבי יוסף בער סולובייצ'יק, מגדולי רבני אמריקה: זה לא הלוחות השתנו, אלא משה עצמו השתנה. משה קיבל את הלוחות השניות, לאחר שמסר נפשו על ישראל בשבירת הלוחות הראשונות. משה סיכן את עיקר חייו ומדרגתו בשביל להציל עדת חוטאים מעונש ואז קרן אור פניו. התורה הפכה מספר חיצוני למהותו העצמית. בעוד שאת הלוחות הראשונות קיבל כתלמיד, את הלוחות האחרונות קיבל כ'רבי' שהוא ואלוקות אחד.⁶

⁶ הרב אמר את זה לאחר שהשתתף בהתוועדות של הרבי ב"ד שבט תש"מ והבחורים שהסיעו אותו בחזרה, התעניינו על התרוממותו מהרבי, ביחס לזמן שלמד עימו בצעירותם בברלין. הרב ענה כי הרבי מאיר עכשיו כנשיא אלוקים שמוסר עצמו על ישראל והשינוי שחל בו הוא כמו אצל משה, כבפנים.

ג. הסיפור של מגילת רות הוא הרבה יותר גדול. זה לא רק סיפור על חסד, אירוע כמותו יש עוד בתנ"ך. מגילת רות מספרת סיפור מפעים, שהוא תמצית ותכלית קיומנו והרגע לשמו נברא העולם.⁷

הוזכר קודם כי ייחוסו של דוד במגילה, מתחיל מתולדות פרץ והמילה "אלה **תולדות** פרץ", כתובה בכתב מלא. זאת הפעם היחידה בכל התנ"ך שהמילה "תולדות" כתובה בכתב מלא, מלבד עוד פעם אחת - הפעם הראשונה שהמילה "תולדות" מוזכרת בתנ"ך: "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם".

משהו רע קרה למילה "תולדות" והחל מהפעם הראשונה היא ירדה במדרגתה וכתובה עם אות ו' אחת, חוץ מהפעם הזו בסוף מגילת רות, בייחוסו של דוד לפרץ.

הרבי הביא פעמים רבות את המדרש (ליקוטי שיחות כב/192):

4. שמות רבה ל,ג: למה אמר 'אלה תולדות השמים והארץ' מלא? מפני שברא ה' את עולמו ולא היה מלאך המוות בעולם, ובשביל כך הוא מלא. כיון שחטא אדם וחווה, חיסר הקב"ה את כל 'תולדות' שבמקרא, וכיון שעמד פרץ, נעשה 'תולדות' שלו מלא, שנאמר בסוף רות 'אלה תולדות פרץ', שהמשיח עומד הימנו ובימיו הקב"ה מבליע המות שנאמר 'בלע המות לנצח'."

קודם החטא היו החיים נצחיים והתולדות נצחיים. לכן "תולדות" מלא. אולם לאחר החטא הפכו החיים לזמניים והתולדות נגרעו, לכן כל ה"תולדות" חסרים. אולם אצל "פרץ" התחיל להאיר זרעו של משיח, שקרוי בעצמו פרץ, ככתוב "על יד איש בן פרצי" ולכן התולדות חוזרים להיות שלמים.

כך שמגילת רות מספרת על הרבה יותר מחסד. היא חושפת את הרגע לשמו נברא הכול, הרגע שמביא את העולם אל תכליתו. פרץ הוא משיח ותולדותיו הם סיפורו של המשיח.

משום שפרץ מסמל את התכלית של הקיום: היכולת לפרוץ את גבולות הקיום ולהפוך רע לטוב.

עומד יהודי בערב מתן תורה ושואל מה לי ולזה? הוא מכיר את עצמו, עד כמה החומר מובנה אצלו והרוח מחודשת? עד כמה הוא כוסף אל החיים עצמם ונאלץ להיאבק על כל רגע של רוח?

זו הייתה טענתם החזקה של המלאכים כשעלה משה לקבל תורה: "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקידנו?" מה לקב"ה שכולו אמת עם האדם השפל שכולו שקר? כיצד אנחנו בני התמותה נעשינו שותפים של מלך המלכים? משה עונה להם תשובה שהופכת את כל מה שאנו חושבים על החיים: "כלום יצר הרע יש בכם? קנאה ותחרות יש ביניכם!?"

התורה לא נועדה לאנשים קדושים, היא נועדה לאנשים מעניינים. למי שעושה את הבלתי צפוי ובוחר בקדושה. בכוח הבחירה החופשית הוא יוצר את הקדושה עצמה. קדושה היא לא מקום שאין בו טומאה, זה לא קדושה, זה פשוט מקום שאין בו טומאה. קדושה אמיתית היא יצירת הקדושה, היא הכוח להתעלות על עוצמה של תאוה ולבחור בשמים. להכריז שהקב"ה הוא אמיתי יותר מכל זה.

בבסיס בריאת העולם עומדת שאיפה הרבה יותר גדולה ממרחב שאין בו חטא. הקב"ה שואף לכבוש את החטא, להפוך את הרוע ולמצוא בו את הטוב. וזה סיפורה הגדול של משפחת דוד.

הגמרא אומרת דברים קשים במהות ייחוסו של דוד (יומא כב): "למה נמשכה מלכות דוד ולא נמשכה מלכות שאול? כי דוד קופה של שרצים תלויה בצווארו". הרבי הסביר (שמחת בית השואבה תשכד) כי הדברים נושאים משמעות עמוקה לחיוב: בעוד ששאול בא ממשפחת רחל, שכולה קודש, דוד בא מייחוס שכולו התחדשות ויצירה. הוא בא מיהודה, מתמר, מפרץ, מרות (וישי וניצבת, כמובא לעיל) – רצף של אירועים שאין בהם שום הוד והדר. רצף של אנשים שהם בין נכשלים לחלק מאומה מואבית שאסורה לבוא בקהל. אבל משפחת דוד מביאה לעולם את התשובה. תמר ויהודה עוצרים בכוחות אחרונים ומביאים לשיא את היכולת האנושית. ניצבת בת עדאל סופגת שנים ארוכות את פגיעתה כ"אישה זונה" ולא אומרת לבעלה את האמת, שהצילתו מן החטא. רות מגיעה מאומה שפלה ומתעלה לבחור בקדושה, מתוך וויתור שיהודי אינו עומד בו.

⁷ האירני ידידי הרה"ת מנחם מענגל רייצס.

זה הרגע בו נולד משיח, שבא להשיב את הצדיקים בתשובה. משיח לא בא לחלק מחמאות לאנשים קדושים, אלא להרים נשמות נדכאות ונאבקות, שנותנות לקדושה את הכוחות שלא ידעו שיש בהם.

מגילת רות מניחה את הפוקוס על **עלינו**, הטיפוסים הפשוטים והנאבקים שכל יום של תורה הוא הליכה למעלה מרגילות טבעית. בזכות העשייה שלנו, יבוא הפורץ לפנינו בקרוב ממש.

ליקוטי שיחות ל/188: מלכות בית דוד יצאה מפרץ, כי 'דוד הקים עולה של תשובה', עד למלך המשיח שכמאמר הזוהר, 'בא להחזיר את הצדיקים בתשובה'. שגם צדיקים יגיעו למעלת התשובה. וזה מרומז בשם 'פרץ', על שם 'פרצת עליך פרץ' (ופרץ זה משיח, שנאמר 'עלה הפורץ לפניהם'), המורה על פריצת הגדר כעבודת התשובה שהיא בכוחות מוגברים ולמעלה ממדידה והגבלה.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' **שניאור** ורעייתו **יוכבד שיחיו מינסקי**

להצלחה רבה בכל ענייניהם

ולעילוי נשמת מרת

שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב